

Shevchuk O.V.

Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University

HOME PHYSICAL EXPERIMENT IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS OF PHYSICS

Summary

In this article, the development and formation of professional competence of the future teachers of Physics in the process of organization of home physical experiment is considered. The formation of skills of independent work outside the laboratory is also investigated. In the vocational training, laboratory works take intermediate position between the theoretical and industrial training and they are one of the most important means of realization of theory and practice. Thus, on the one hand, the student's achieved knowledge is consolidated and improved, on the other hand, they form professional competences and abilities that are further applied in the process of industrial training. Verification of the quality of knowledge appears as a naturally necessary diagnostics and prognostics in the teaching, education and development of the individual. Home laboratory work as a form of training organization realizes educational aims of learning. It helps to form students' abilities, skills, and beliefs, it teaches them to plan activities and exercise self-control, effectively creates educational interests, empowers with different types of activities.

Keywords: home laboratory work, professional competence, student, future teacher of Physics, professionalism.

УДК 336.72

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА УРОЦІ ЧИТАННЯ З РОЗУМОВО ВІДСТАЛИМИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Шибецька В.В., Кравець Н.П.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Розкрито особливості засвоєння навички читання розумово відсталими молодшими школярами. Досліджено стан читацької діяльності в розумово відсталих учнів першого класу. Визначено роль дидактичної гри у формуванні читацького інтересу та читацької навички у молодших школярів з порушенням інтелекту. Схарактеризовані дидактичні ігри та цікаві завдання, які можна використовувати на уроці читання з розумово відсталими молодшими школярами. Обґрунтовано необхідність застосування дидактичних ігор та цікавих завдань на уроці читання з розумово відсталими учнями молодшого шкільного віку.

Ключові слова: дидактична гра, урок читання, читацька навичка, розумово відсталі учні, читацька діяльність.

Постановка проблеми. В організації навчально-виховної роботи з молодшими школярами значна роль відводиться грі. З приходом в школу шестирічна дитина займає позицію молодшого школяра і ведучим видом діяльності стає навчання, але позиції гри ще досить міцні. Об'єктивно – це база для оволодіння навчальною діяльністю і соціальною роллю учня, а суб'єктивно – такий вид діяльності надає дитині радість, створює психологічний комфорт. Н.К. Крупська неодноразово звертала увагу педагогів на гру як на результативний засіб навчально-виховної роботи, підкреслюючи, що гри в початковій школі взагалі треба приділяти більше уваги, ніж приділяється.

Гра широко захоплює всю особистість дитини – розумову, емоційну, рухову, вольову сфери; сприяє її всебічному розвитку. Гра має великий вплив на розвиток пізнавальних процесів, властивостей і станів особистості учнів, тому вона є одним з ефективних методів навчання в першому класі і прийомом роботи в наступних класах. Можна стверджувати, що гра має неабияке місце в школі (на уроках і в позакласній роботі), особливо в школах-інтернатах та групах продовженого дня.

На нашу думку, з пізнавальної точки зору, провідною в навчально-виховному процесі розумово відсталих молодших школярів є дидактична гра, оскільки саме вона найбільше сприяє засвоєнню основних навчальних навичок – читання, письма, рахунку тощо.

Засвоєння навички читання розумово відсталими учнями відбувається з труднощами і особливостями в силу порушень психічної сфери. Щоб процес формування, розвитку та закріплення читацької навички відбувався успішніше – використання на уроках читання дидактичних ігор є необхідним.

Аналіз досліджень і публікацій. Розумова відсталість – стійке порушення пізнавальної діяльності на основі органічного ураження центральної нервової системи. При такому атиповому розвитку страждає не тільки інтелект, а й емоції, воля, поведінка, фізичний розвиток [5, с. 7].

Вивченням вищої нервової діяльності розумово відсталих дітей займалися провідні вчені олігофренопедагогіки та психологи О. Р. Лурія, Г. Е. Сухарева, М. С. Певзнер, Ж. І. Шиф та інші. Так, О. Р. Лурія видів такі особливості вищої нервової діяльності розумово відсталих дітей: слабкість замикаючої функції кори головного мозку; слабкість диференціації (Наприклад, при засвоєнні нової літери в процесі оволодіння читанням необхідно перш за все віддиференціювати образ цієї літери від графічно схожих літер. Також необхідно відрізнити відповідний даній літері звук від всіх інших, особливо від схожих по звучанню, опозиційних звуків мовлення. Тільки за цих умов можна сформувати навичку співвіднесення певної літери з відповідним звуком); слабкість процесів активного внутрішнього гальмування; недорозвинення другої сигнальної

системи, порушення взаємодії першої і другої сигнальної систем. Всі ці особливості негативно відзначаються на розвитку розумово відсталих дітей, утруднюють засвоєння основних навчальних навичок, зокрема і навички читання [2, с. 230].

Основними особливостями психічного розвитку розумово відсталих дітей є несформованість вищих форм пізнавальної діяльності (аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування) та всіх психічних процесів (Ж. І. Шиф, С. Я. Рубінштейн, В. Г. Петрова, Г. Я. Трошин, І. М. Соловйов, В. М. Синьов та ін.) [5, с. 56].

Велике значення у формуванні читацької діяльності має рівень розвитку мовлення учнів. Є. І. Буцкова, М. Ф. Гнезділов, В. Г. Петрова, М. С. Хватцев та ін відзначають, що у цієї категорії дітей спостерігається велика поширеність порушень звуковимови та фонематичних процесів.

Як показують дослідження М. Ф. Гнезділова, Р. І. Лалаєвої, Н. К. Сорокіної, Р. С. Колеватова, всі якості читання (правильність, виразність, швидкість, свідомість) у розумово відсталих дітей формується повільно. Г. Я. Трошин відмічає, що читання учнів спеціальної школи характеризується великою кількістю помилок (заміни, повтори, пропуски, добавляння букв, складів, слів) та їх стійкістю. М. Ф. Гнезділов, В. Г. Петрова вказують на те, що засвоєння букв для розумово відсталих дітей являє велику складність, особливо складним для них є злиття звуків у складі. [1, с. 67].

Дослідженням гри як важливого засобу розвитку дитини, займались Е. М. Мінскін, Т. І. Осокіна, Л. С. Фурмина, О. А. Тимофеева, В. П. Богданов, Н. М. Бібік та інші. Так, Е. М. Мінскін відмічає, що дидактична гра, запобігаючи перевантаженню психіки дитини, допомагає реалізувати на-вчальну мету значно швидше, ніж будь-який педагогічний засіб. Гра дає змогу педагогові здійснювати управління розумовими здібностями та їхнім розвитком: формувати цінні риси особистостей і взаємини дітей у доступній і привабливій для них ігровій формі [3, с. 15].

Підгорна Н. І. відмічає, що дидактичній грі властивий певний темп, ритм; їх порушення веде до порушення самої гри. Неприпустимі в процесі гри розлогі пояснення (вони повинні мати місце до початку гри), велика кількість зауважень дисциплінарного характеру, прагнення конче довести до свідомості дитини допущену помилку, довге очікування дитиною своєї відповіді. У грі діти повинні себе почувати вільно, невимушено, відчувати задоволення від усвідомлення своєї самостійності і повноцінності. За умови правильного керівництва дидактичною грою діти з радістю беруть в ній участь [4, с. 32].

Мета статті. Розкрити роль дидактичної гри на уроках читання у розвитку читацького інтересу та читацької навички в розумово відсталих учнів молодших класів; обґрунтувати необхідність застосування дидактичної гри на уроці читання з розумово відсталими учнями молодшого шкільного віку;

Основний зміст. Щоб перевірити результативність використання дидактичної гри на уроці читання для формування та вдосконалення навички читання, ми провели експеримент, який відбувся на базі спеціальної школи-інтернату № 8 міста Києва. В експерименті було задіяно 12 розумово відсталих учнів першого класу.

Спостерігаючи за читацькою діяльністю учнів на уроці, ми отримали такі результати: у всіх учнів спостерігалися порушення звуковимови (змазаність мовлення, заміни, пропуски звуків і т. д.) та фонематичних процесів; слабкість зорового сприймання та пам'яті (учні з труднощами впізнавали вивчені

букви, часто допускали помилки). Запропоновані нами завдання з читання розумово відсталі першокласники самостійно не виконали. Через несформованість фонематичного сприйняття і уявлень про звукову будову слова в учнів спостерігалися труднощі у співвідношенні звука і його буквенного символу, труднощі злиття складів, заміни букв, спотворення звукової структури слів, досить низький темп читання і нерозуміння прочитаного.

Щоб послабити вказані порушення читання у досліджуваних розумово відсталих учнів, ми систематично, протягом букварного періоду, на кожному уроці читання використовували різні дидактичні ігри (кросворди, ребуси, метаграми, анаграми) та цікаві завдання («Весела абетка», «Склади слово з пропущених букв», «Чому так говорять?», «Чарівні букви», «Склади нове слово», загадки за змістом слів-омонімів, віршовані завдання з читання).

Кросворди ми використовували зі словами, що базувалися на вивчених учнями буквах. Написання слів у схемі кросворду замінили складанням їх з букв розрізної азбуки або букв для магнітної дошки. Враховуючи особливості сприйняття, уваги, пам'яті, мислення учнів, нами було використано невелику кількість завдань у кросвордах – відповідь ґрунтувалася на двох-трьох словах.

Не вивчені дітьми орфограми, з метою попередження можливих помилок до відгадування кросворда, позначали буквами. Недоступну учням термінологію «по горизонталі» і «по вертикалі» замінювали словосполученнями: «зліва направо» і «зверху вниз».

Кросворди з загадками використані нами на уроках читання мали на меті формування у дітей уміння вирішувати логічні завдання, приховані в загадках. Учні вчилися виділяти зазначені в загадці ознаки невідомого предмета чи явища, зіставляти ці ознаки, виявляти існуючі між ними зв'язки, на основі наявних ознак і виявлених зв'язків робити підсумковий висновок і знаходити відповідь. При відгадуванні загадки експериментатор допомагала дітям виділяти в необхідній послідовності всі узагальнені у загадці ознаки, оскільки розумово відсталі учні часто порушували порядок аналізу наявних даних, що призводило до помилкового висновку.

Під час розгадування ребусів експериментатор питаннями спрямовувала роздуми учнів. Спочатку діти колективно розглядали картинки, називали предмети, букви і знаки. Експериментатор допомагала їм назвати те, що вони бачать, спрямовувала їх на пошук слова, відповідного за змістом для відповіді.

Також на уроці читання були використані метаграми та анаграми. Метаграма складається з двох загадок і, щоб їх розгадати, експериментатор концентрувала увагу дітей по черзі на якостях то одного, то іншого предмета, зашифрованих у метаграмі. Напередодні, ще до ознайомлення з формулюванням метаграми, була проведена з розумово відсталими учнями бесіда про ті предмети, на яких базувалася метаграма.

Перед початком використання анаграм, експериментатор пояснила, що з одного слова можна утворювати інші, шляхом перестановки складів, чи окремих літер. Наприклад: пила – липа – лапи тощо. Через перестановку літер чи складів учні з підказкою експериментатора утворювали абсолютні нові за змістом слова. При цьому для активізації зорового сприймання і пам'яті на уроці використовувалися картинки, які були відповідями до анаграм. Це активізувало мислення учнів і полегшило процес утворення нових слів.

З ігрових завдань, нами використаних – «Весела абетка» було використане найпершим, яке допома-

гало учням згадати графічний образ букв, повправлятися у розрізненні їх за зовнішніми характерними ознаками. Кольорово оформлені, смішні та цікаві ілюстрації полегшували роботу учнів, сприяли активізації зорової пам'яті. Учням було цікаво та весело виконувати дане завдання, адже відомо, що радість підтримує пізнавальні процеси, що особливо важливо в навчанні розумово відсталих молодших школярів.

Цікаве завдання «Чарівні букви» переконало учнів в тому, що при заміні однієї або декількох букв змінюється весь зміст слова. Спочатку експериментатор емоційно забарвлено розповідала про чарівні букви, які здатні здійснювати різні дива: домашнього kota буква може перетворити на величезного кита, шкідливу міль – в кухонну сіль, бак для води – в рогатого бика, ціле болото – в столярний інструмент долото. Це активізувало учнів, виликало бажання працювати на уроці.

Завдання «Склади нове слово» сприяло збагаченню мовлення учнів на основі оволодіння ними словотвором і закріпленню навичок читання практичними діями з буквами. На початку діти виконували завдання на складання слова на основі кореня, який змінюється та зазначеного суфікса або суфікса і закінчення. Значення нового слова учні усвідомлювали після того, як самостійно прочитали його.

Загадки з омонімами, як і інші види ігор із загадками, спираються на організацію розумової діяльності учнів. В досліджуваних учнів вони сприяли збагаченню словникового запасу і при складанні відповіді з букв закріплювали навички читання.

Завдання «Склади з пропущених букв нове слово» захоплювало учнів тим, що треба здогадуватися, які букви відсутні у вихідних словах і яке слово ними зашифровано. Щоб прочитати слова з відсутніми літерами, дітям доводилося подумки заповнити місце пропуску, поки не вийде знайоме слово. Такі дії сприяли виробленню гнучких навичок читання.

Завдання «Чому так говорять» передбачає читання дітьми різних прислів'їв і їх обдумування. Експериментатор читала прислів'я та пропонувала учням поміркувати над ними якийсь час, щоб вони могли висловити власне судження за їхнім змістом.

Використані нами дидактичні ігри мовленнєвого змісту – «Відгадай, чий голос», «Впіймай звук», «Докажи слово», «Виділи слово», «Що звучить», «Хто краще чує», «Підбери малюнок за звуком», «Назви якомога більше предметів», «Покажи правильно», «Відгадай», «У кого такий предмет», «Назви тварин і скажи, хто як кричить», «Відгадай, що звучить» тощо, сприяли розвитку в розумово відсталих учнів фонематичних процесів (сприймання, аналізу, синтезу, пам'яті і т. д.).

Зокрема, ігри «Назви тварин і скажи, хто як кричить», «Що звучить», розвивали слухову увагу, привчали уважно слухати; сприяли формуванню умінь регулювати силу голосу та звуконаслідування. Враховуючи те, що розумово відсталі учні не співвідносять слово з предметом, який вона позначає, корисною виявилась гра «У кого такий предмет», ігровий матеріал якої (великі та маленькі наочні картинки), сприяв формуванню дії співвіднесення слова з картинкою. Використовуючи гру «Назви якомога більше предметів», ми розвивали артикуляційну моторику розумово відсталих учнів, вправляли їх у чіткій вимові слів. Гру «Покажи правильно» ми використали для вправлення учнів у розрізненні слів, схожих за звучанням, а гру «Відгадай» – щоб привчити учнів уважно слухати мовлення, відгадувати прості загадки. Ігри «Впіймай

звук», «Виділи слово» використовували для формування умінь в учнів виділяти перший (останній) звуки на фоні слова; виділяти слово з потрібним звуком з речення. Всі використані нами ігри вимагають наявності ігрового матеріалу – картинок, іграшок, побутових предметів.

Щоб виробити в розумово відсталих учнів стійкі увагу та інтерес до читання ми використовували на уроці наочно-зоровий образ предметів, картинок для уточнення того чи іншого поняття; привертати увагу до особливостей матеріалу, що вивчався за допомогою образного порівняння. Наприклад, щоб полегшити і закріпити запам'ятовування літери, експериментатор порівнювала її графічне зображення з формою добре знайомих дітям предметів: «Н» – схоже на драбинку, «О» – на обруч, «П» – на ворота. Прийоми зорової наочності були цікавими та доступними дітям, сприяли активізації їхньої діяльності на уроці.

Ми використовували дидактичні ігри різної складності, що дало можливість здійснювати індивідуальний підхід до учнів, забезпечило участь в одній і тій же грі учнів, які мають різний рівень знань. Отож, використовуючи дидактичні ігри, вчитель повинен заздалегідь їх продумати, відібати гру відповідно до виховних і освітніх завдань, спланувати її, визначити можливості учнів, уявити їхню поведінку.

Таким чином, можна стверджувати, що використання дидактичної гри на уроці читання дає позитивні результати. Розумово відсталі учні з цікавістю та бажанням виконували запропоновані нами завдання, хоча при цьому у них виникали труднощі, вони постійно потребували допомоги і підказок експериментатора. Результати нашого дослідження показали, що розумово відсталі учні першого класу значно вдосконалили навичку читання, закріпили її в порівнянні з початковими даними. Учні стали краще виділяти звук на фоні слова, співвідносити його з відповідною буквою, впізнавати графічний образ букв, зменшилась кількість помилок в процесі читання, особливо на зміну літер, пропуски складів, слів.

Висновки. Як показують дослідження вчених, у розумово відсталих дітей на всіх етапах процесу пізнання мають місце елементи недорозвинення, атиповий розвиток психічних функцій. В результаті процес засвоєння знань та формування основних навчальних навичок (читання, письма, рахунку) значно утруднений.

Формування читацької навички у розумово відсталих молодших школярів відбувається дуже уповільнено у зв'язку із слаборозвиненим звукобуквеним аналізом, вузькістю зорового сприймання, бідністю словникового запасу, порушеннями звуковимови та фонематичних процесів, інертністю умовних зв'язків.

Одним з ефективних методів роботи по виробленню в учнів навички читання є використання на уроці дидактичних ігор.

Навчання та ігрова діяльність у школі спрямовані на розвиток у дітей уваги, спостережливості, запам'ятовування, порівняння, первинних форм аналітико-синтетичної діяльності, на розвиток цікавості та пізнавальних інтересів. Застосування на уроці читання дидактичних ігор та ігрових завдань робить його легшим, цікавішим, створює у дітей бадьорий робочий настрій, допомагає подолати труднощі, які виникають у них під час виконання.

Дидактичні ігри сприяють пізнавальному розвитку розумово відсталих учнів, активізуючи основні процеси мислення – порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, класифікацію і т. д. У цих іграх діти систематизують і закріплюють свої знання про

звуки, вчатьсЯ розрізняти їх на слух, співвідносити звук з буквою, поєднувати звуки в склади тощо. Діти засвоюють загальні поняття процесу читання, оволодівають точними словесними позначеннями. Дидактичні ігри допомагають розвинути увагу, зосередженість, волю, особистість дитини. Ігрові елементи дають змогу вчителю зацікавити учнів протягом досить тривалого часу підтримувати їхній інтерес до роботи зі звуками, буквами, складами, реченнями тощо.

Дидактична гра на уроці читання сприяє розвитку мовлення, зорової орієнтації, активізації мислення і в кінцевому результаті сприяє успішній читальській діяльності розумово відсталих учнів.

На уроці читання з розумово відсталими учнями молодших класів використовують кросворди, ребуси, метаграми, анаграми, шаради та інші дидактичні завдання. Всі вони сприяють розвитку і вдосконаленню навички читання та читацького інтересу розумово відсталих учнів.

Використання на уроках читання дидактичної гри, вимагає дотримуватися таких вимог: 1) ігрове завдання має за змістом збігатися з навчальним; 2) мовленнєвий зміст гри – підпорядковується дидактичній меті уроку; 3) зміст гри повинен бути посилюючим для кожної дитини; 4) правила гри – прості та чітко сформульовані; 5) підсумок гри – справедливий.

Список літератури:

1. Гнездилов М. Ф. Обучение грамоте во вспомогательной школе. Пособие для учителей / М. Ф. Гнездилов. – М., Учпедгиз, 1957. – 200 с.
2. Лурия А. Р. Умственно отсталый ребенок / А. Р. Лурия. – М., 1960. – 240 с.
3. Минский Е. М. От игры к знаниям / Е. М. Минский. – М.: Просвещение, 1982. – 62 с.
4. Подгорная Н. И., Бибиц Н. М., Скрипченко Н. Ф. Дидактические игры и познавательные задания в 1 классе / Н. И. Подгорная, Н. М. Бибиц, Н. Ф. Скрипченко. – К.: Рад. шк., 1988. – 62 с.
5. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. – Київ: Знання, 2008. – 320 с.

Шибеккая В.В., Кравец Н.П.

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКОЙ ИГРЫ НА УРОКЕ ЧТЕНИЯ С УМСТВЕННО ОТСТАЛЫМИ МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ

Аннотация

Раскрыты особенности усвоения навыка чтения умственно отсталыми младшими школьниками. Исследовано состояние читательской деятельности в умственно отсталых учениках первого класса. Определена роль дидактической игры в формировании читательского интереса и читательского навыка младших школьников с нарушением интеллекта. Охарактеризованы дидактические игры и интересные задания, которые можно использовать на уроке чтения с умственно отсталыми младшими школьниками. Обоснована необходимость применения дидактических игр и интересных заданий на уроке чтения с умственно отсталыми учащимися младшего школьного возраста.

Ключевые слова: дидактическая игра, урок чтения, читательский навык, умственно отсталые ученики, читательская деятельность.

Shybetska V.V., Kravets N.P.

National Pedagogical Dragomanov University

USE OF DIDACTIC GAMES AT READING LESSONS WITH MENTALLY RETARDED PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Summary

The features of mastering reading skills of mentally retarded primary school children are revealed. The state of reading activity in mentally retarded pupils of the first grade is examined. The role of the didactic games in the formation of reader's interest and reader's skill in primary school children with intellectual disabilities is determined. Didactic games and interesting tasks that can be used at reading lessons with mentally retarded primary school children are characterized. The necessity of the use of didactic games and interesting assignments at reading lessons with mentally retarded pupils of primary school age is proved.

Keywords: didactic game, reading lesson, reading skills, mentally retarded pupils, reading activity.